

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA

**La Mettrieho filozofie mysli a jeho odpověď na
psychofyzický problém**

Bakalářská práce

Autor: Dalibor Pavlas

Vedoucí práce: Mgr. Filip Tvrdý, Ph.D.

Olomouc 2013

Čestné prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „La Mettrieho filozofie mysli a jeho odpověď na psychofyzický problém“ vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedl jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu práce Mgr. Filipu Tvrdému, PhD., za cenné připomínky při tvorbě této práce. Rovněž děkuji rodině a přátelům, kteří mě v průběhu psaní podporovali.

Anotace

Tato práce zkoumá pojetí mysli a řešení psychofyzického problému u zakladatele mechanického materialismu J. O. de La Mettrieho, srovnáním s Descartesem postupně vychází na jevo základní prvky jeho filozofie, jako je kosmos tvořený hmotou podléhající mechanickým zákonům, umístění člověka do ostatní přírody a myšlení jako funkce těla, tyto problémy dále rozebírám, a tím snažím se určit význam La Mettrieho filozofie v dějinách psychofyzického problému a porovnat jeho koncepce s přístupem současných kognitivních věd.

Klíčová slova

La Mettrie, mechanický materialismus, duše, tělo, psychofyzický problém, mysl, hmota
Descartes, karteziánský dualismus, osvícenství

Anotation

This work examines concept of mind and solution of mind-body problem in philosophy of french mechanical materialism founder J. O. de La Mettrie. Comparing it with Descartes comes out the fundamental elements of his philosophy just like: There is all matter-based universe, liable to mechanical laws, human is one of the organisms (an animal) and thinking is one of the bodily functions. I am trying - by analyzing these matters – put La Mettrie in the history of mind-body problem, name his importance to it, and comparing his view with current cognitive sciences.

Keywords

La Mettrie, mechanical materialism, soul, body, mind-body problem, mind, matter,
Descartes, cartesian dualism, enlightenment

Obsah

Obsah.....	5
Úvod	6
1. Historický kontext La Mettrieho tvorby a její recepce.....	8
2. Komparace La Mettrieho a karteziánské ontologie.....	11
3. Člověk zvíře	16
3.1. Filosofické důsledky La Mettrieho pojetí člověka zvířete.....	18
4. Člověk stroj.....	22
4.1. Jak se duše téměř stala tělem	22
4.2. Mysl podle La Mettrieho a dnes.....	23
Závěr.....	28
Použitá literatura	30

Úvod

Základní představou o světě byla ve většině evropských filozofických škol a ve většině časů nějaká forma dualismu duše (či mysli) a těla (či hmoty). Tato představa je jednak velmi intuitivní, druhak je v našem myšlení hluboce zakořeněna kvůli křesťanství jako naprosto převládajícímu evropskému světonázoru, potažmo i filozofii. Vědy, zabývající se myslí, nám poslední dobou naopak neustále tvrdí, že je toto dělení substancí iluzorní, a – jak tvrdí *Překvapivá domněnka* Francise Cricka – naše celé „já“ není nic jiného než „chování obrovského souboru nervových buněk a přidružených molekul.“¹

Okamžik, kdy tento pohled na mysl dostává vůbec možnost existovat, je úzce spjat s vývojem vědy a techniky a je jím pravděpodobně první polovina 17. století. René Descartes v té době definuje a reviduje základní prvky vědy a zároveň přichází se svou ontologickou koncepcí se dvěma vzájemně se neovlivňujícími substancemi. Tato koncepce musí od počátku čelit mnoha námitkám, ale trvá ještě nějakou dobu, než někdo přijde s uspokojivým protinávrhem.

Přibližně o sto let později využívá francouzský lékař Julien Offray de La Mettrie Descartesovy mechanické koncepce fungování těl organismů k vyvrácení jeho vnitřně rozporné nauky o substančním dualismu. Založil tím nový filozofický směr nazývaný mechanický (nebo též lékařský) materialismus.

V této práci se podrobným studiem La Mettrieho děl – téměř všechna byla v padesátých a šedesátých letech minulého století přeložena do češtiny - pokouším vyložit jeho řešení psychofyzického problému, srovnat je s řešením karteziánským a ukázat pozoruhodnou „současnost“ jeho náhledu na mysl a důsledky, které toto pojetí má na ostatní části filozofie. Začátek práce věnuji stručnému životopisu, na jehož pozadí nastíním myšlenky obsažené v jednotlivých dílech. Krátce se zastavím také u recepcce jeho děl vědeckou i teologickou veřejností. La Mettrie byl totiž myslitelem, který byl za svého života a dlouho po něm neprávem ignorován či desinterpretován², sluší se proto stručně uvést (alespoň předpokládané) důvody těchto jevů.

¹ CRICK, Francis. Věda hledá duši: překvapivá domněnka. Praha: Mladá fronta, 1997. s. 13.

² CAMPBELL, Blair. La Mettrie: The Robot and the Automaton. In: Journal of the History of Ideas. Vol. 31. No. 4. University of Pennsylvania Press. 1970. s. 555.

Téma je tedy poměrně široké. Jednotícím prvkem je však psychofyzický problém, od jehož řešení se odvíjejí všechny ostatní části La Mettrieho výrazně biologicky (a zároveň antropologicky) orientované filozofie. Cílem práce je tedy správně zařadit autorovu úlohu do dějin tohoto problému a zhodnotit jeho přínos a životaschopnost jeho koncepce.

Důvodem, proč se mohu v této práci zabírat tak obecnými tématy, je také malá popularita tohoto myslitele. Sekundární literaturu v českém jazyce tvoří pouze kratší zmínka v knize Marka Petrů o kognitivních vědách,³ v angličtině existuje několik velmi obecných článků a encyklopedických hesel, a monografie od Kathleen Wellmanové.⁴

³ PETRŮ, Marek. Fyziologie mysli: úvod do kognitivní vědy. Praha: Triton, 2007.

⁴ WELLMAN, Kathleen. La Mettrie: Medicine, Philosophy, and Enlightenment. Durham and London: Duke University Press, 1992.

1. Historický kontext La Mettrieho tvorby a její recepce

Julien Offray de La Mettrie (*1709) po dokončení studií v – co se týče lékařské vědy – zaostalé Francii studoval medicínu u Hermana Boerhaaveho v Leydenu. Boerhaave pracoval s výrazně mechanickou koncepcí lidského těla, ve které používal pojmy klasické mechaniky pevných těles a hydrauliky, v kombinaci s karteziánským pojmem „živočišných duchů“ (spiritus animales). La Mettrieho také seznámil s filozofií britských empiriků (hlavně Locka a Hobbese) a tehdy naprosto potlačovaného Spinozy.⁵ Vyzbrojen těmito znalostmi, stává se La Mettrie plukovním lékařem, a několik let pak cestuje po různých konfliktech války o rakouské dědictví. Zde, v každodenním kontaktu se smrtí, stejně jako s různými stavy těla i duše, jak u zraněných vojáků, tak u sebe sama,⁶ dochází k přesvědčení, že nic jako imateriální duše neexistuje a duševní stavy jsou přímo (kauzálně) ovlivňovány stavy tělesnými.

V roce 1745 La Metriemu vychází první filozofické dílo *Pojednání o duši*.⁷ I když je psáno (patrně z důvodu osobní bezpečnosti)⁸ ještě scholastickou terminologií, jde již o vyspělý spis přesvědčeného materialisty a ateisty, který útočí na Descartesův dualismus, nauky jeho následovníků (Malebranche) a obecně na spekulativní metafyzické systémy (jako je ten Leibnizův/Wolffův). Tím si La Mettrie připravuje půdu pro své nejslavnější dílo *Člověk stroj*.⁹ Zde se již bez okolků zbavuje schématu člověka jako duše ovládající tělo. Člověk je tělo. Není třeba imateriální, není třeba cézury mezi myslí a tělem, mezi člověkem a zvířetem, mezi organismy a stroji.

V návaznosti na to pak (v dílech *Epikurův systém* a *Člověk rostlina*¹⁰) rozvíjí teorie o vzniku a vývoji života, nezatížené ani stvořením a řízením vývoje myslící entitou, ani výjimečným postavením člověka v živočišné říši. V *Epikurově systému* a několika dalších drobnějších dílech se zabývá etickými důsledky svých názorů a jeho pozice je blízká starověkému epikureismu či hedonismu.

⁵ BONDY, Egon. Evropská filosofie XVII. a XVIII. století. Praha: Vokno, 1996. Poznámky k dějinám filosofie (Vokno); sv. 6. s. 209.

⁶ V roce 1744 při obléhání Freiburgu onemocněl La Mettrie několikadenní silnou horečkou. Celou dobu prováděl pečlivá sebezpozorování. Napsání *Pojednání o duši* bylo přímým důsledkem této události.

⁷ *Traite de l'âme*.

⁸ BORCHERT, Donald (ed.). The Gale Encyclopedia of Philosophy. Vol. 5. 2nd edition. 2006. s. 179.

⁹ *L'homme machine* (1747).

¹⁰ *Système d'Épicure* (1750) a *L'Homme plante* (1748).

Za svého života byl La Mettrie pro své názory zprvu ve velké nelibosti francouzské lékařské komory (kromě svých vědeckých prací publikoval také satirické pamflety a hry namířené proti tamějším praktikám). Později dokonce ve smrtelném nebezpečí – to když svými spisy popudil duchovenstvo. Na útěku procestoval velkou část Evropy a ochranu nakonec našel na dvoře pruského krále Fridricha II. Velikého, jako člen jeho Královské akademie věd.¹¹

La Mettrieho početní nepřátelé (z obou výše zmíněných táborů) se jej pak snažili různými způsoby diskreditovat a vykreslit jeho obraz jako „nemravné monstrum“.¹² Do karet jim v tom hrála také La Mettrieova poněkud bizarní předčasná smrt. Podle některých zdrojů, zemřel La Mettrie po otravě jídlem, kdy odmítl prostředek ke zvracení, aby mohl provádět sebepozorování.¹³ Podle jiných¹⁴ dokonce zemřel z přejedení. Jeho nepřátelé v tom pak viděli důsledek jeho materialistického učení stejně jako boží trest za ateismus.¹⁵ Takový postoj nepřekvapuje u teologů a stejně tak se dá pochopit nezáměr o tohoto autora v okruhu např. v následujícím období prosperujících německých idealistů. Z neznámých důvodů se však o La Mettriem nezmiňují ani jeho francouzští materialističtí současníci, které svými myšlenkami předcházel. Krátce o něm píše pouze Dennis Diderot, a to ve formě velmi nevybíravé osobní kritiky.¹⁶

La Mettrieho dílo a pověst bylo alespoň v hrubých rysech rehabilitováno až o více než sto let po jeho smrti v *Geschichte des Materialismus* Friedricha A. Langeho (1865). Teprve Lange dokázal, že La Mettrie byl prvním z francouzských materialistů 18. století.¹⁷

Další vlna rehabilitace La Mettrieho (a dá se říct francouzského mechanického materialismu obecně) pak proběhla za socialismu v některých částech východního bloku. U nás ji reprezentují právě překlady z 50. a 60. let a studie k nim. Jejich pořízení lze brát jednoznačně jako pozitivum.

Problém této recepce tkví však ve dvou věcech. Studie sice vyzdvihují pokrokovost myšlenek mechanických materialistů, na druhou stranu musí příležitostně jejich dosah snižovat, aby nezastiňovaly význam materialismu dialektického. Navíc texty hemžící se

¹¹ BORCHERT, Donald (ed.). The Gale Encyclopedia of Philosophy. Vol. 5. 2nd edition. 2006. s. 178.

¹² Tamtéž.

¹³ LA METTRIE, Julien Offray de. Člověk stroj: Výbor z díla. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 19.

¹⁴ BORCHERT, Donald (ed.). The Gale Encyclopedia of Philosophy. Vol. 5. 2nd edition. 2006. s. 178

¹⁵ LA METTRIE, Julien Offray de. Člověk stroj: Výbor z díla. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 19.

¹⁶ Tamtéž, s. 11.

¹⁷ LANGE, Friedrich Albert. Geschichte des Materialismus, Leipzig: 1914. s. 325.

prohlášeními o nedůslednosti či někdy až zlomyslnosti buržoazních historiků filozofie budí dnes dojem, že vyzdvihování významu La Mettrieho a dalších je motivováno pouze politicky a jedná opravdu spíše o druhořadé myslitele, protežované režimem.¹⁸

Úvodní studii k dílu *Člověk stroj* doc. Jindřicha Přichystala přesto považuji za poměrně hodnotný zdroj nejen životopisných informací. Spolu s podrobným poznámkovým aparátem poskytuje kvalitní vhled do La Mettrieho díla plného sarkastických poznámek, dobové lékařské terminologie a různých (zpravidla nepřiliš účinných) způsobů, jak ukryt heretický a celkově společensky nepřijatelný ráz jeho spisů.

¹⁸ Američanka Wellmanová píše v podstatě to samé, s tím, že přidává ještě další typ myslitelů – ty, kteří materialisty činili odpovědnými za vzestup totalitních režimů. Viz.: WELLMAN, Kathleen. *La Mettrie: Medicine, Philosophy, and Enlightenment*. Durham and London: Duke University Press, 1992. s. 4

2. Komparace La Mettrieho a karteziánské ontologie

Ani Aristoteles, ani Platón, ani Descartes, ani Malebranche vás nepoučí o tom, co to je vaše duše.¹⁹

Zní úplně první věta La Mettrieova *Pojednání o duši*. Takový úvod nenechá nikoho na pochybách, že impulzem k tomu, aby se autor zabýval duší, jejím ontologickým statutem a ontologií obecně, byla jeho nespokojenost s tím, jak se k těmto tématům staví dosavadní (a zejména jemu současná) filosofická tradice. La Mettrieho monismus povstává na troskách karteziánského dualismu, jako dobrý začátek se proto jeví seznámit se nejprve s ontologií (potažmo psychologii) Descartesovou a jeho pokračovatelů. Podívejme se tedy ve stručnosti na základní body karteziánské metafyziky, jak je definoval sám Descartes v dílech *Rozprava o metodě*, *Meditace o první filosofii* a také *Principy filosofie*.

Descartes je ontologickým dualistou, rozlišuje dvě substance: *Res cogitans*, jejímž základním atributem je myšlení a *res extensa*, která má vlastnost rozlehlosti (rozprostraněnosti). Tyto dvě substance existují naprosto odděleně. Lidská duše je nehmotná a nesmrtelná součást *res cogitans*, zatímco tělo má jako součást *res extensa* vlastnost rozprostraněnosti a funguje na základě principů mechaniky. Součástí *res extensa* jsou také zvířata, která nemají duši - jsou „automatony“. Pro epistemologii z toho dále vyvozuje existenci idejí odvozených, které vznikají na základě působení vnějších podnětů na smyslové orgány a idejí, které se zvykly nazývat vrozenými a vyznačují se tím, že existují v mysli nezávisle na působení vnějšího světa.²⁰ Descartes po četných námitkách jejich existenci oslabil na přítomnost latentní.²¹

Problém, který z Descartesovy dualistické teorie plyne, je zřejmý a v karteziánském rámci není - podobně zřejmě - ani uspokojivě řešitelný. Jak je možné, že dvě oddělené, na sobě naprosto nezávislé substance na sebe prokazatelně působí a to každým naším pohybem či počítkem? Descartes nakonec přišel - sám si vědom její nedostatečnosti - s teorií, že se duše a tělo přece jen vzájemně ovlivňují, a sice prostřednictvím šířinky

¹⁹ LA METTRIE, Julien Offray de. *Pojednání o duši*: Výbor z díla. 2. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1959. s. 39.

²⁰ SCHULTZ, Duane P. - SCHULTZ, Sydney Ellen. *A history of modern psychology*, USA: Harcourt, Brace & Jovanovich, 1992. s. 36.

²¹ BONDY, Egon. *Evropská filosofie XVII. a XVIII. století*. Praha: Vokno, 1996. Poznámky k dějinám filosofie (Vokno); sv. 6. s. 104.

(epifýzy), části mozku, kterou si Descartes vybral z důvodu její nepárovosti.²² V tomto místě tělo vnímá podněty od duše a naopak duše komunikuje s tělem. Děje se tak skrze životné duchy, mikroskopické částice – více o nich v následujících odstavcích.

Z dalších řešení zmiňme ještě teorii tzv. okazionalismu, jejímž zastáncem byl např. Nicolas Malebranche či Arnold Geulincx. Okazionalisté modifikovali karteziánskou teorii kauzality. Duše a tělo, ani jednotlivé hmotné objekty na sebe nemohou působit, pouze dávají příležitost (*occasio*) k působení boha.²³ Ten pak způsobuje veškeré psychofyzické interakce a pohyb těles.²⁴ Tento nepřilíš elegantní způsob řešení s sebou přináší řadu nových problémů, týkajících se dignity boha, stejně jako boží vůle a omnipotence.

Načrtli jsme si tedy základní problém karteziánského dualismu a dvě teorie, které se ho snaží řešit, v tomto stručném výkladu však zatím není patrná ještě jedna důležitá implikace. Zastavme se proto ještě u některých důležitých bodů nauky o tom, jak vůbec funguje Descartesova *res extensa*, tedy u karteziánské mechaniky.²⁵ Nejlépe o tom pojednávají jeho *Principy filosofie*.

Prostor je podle Descartesa nekonečný a je zcela zaplněn. Jeho obsah tvoří částice, které Descartes dělí na tři kategorie podle jejich jemnosti a z nichž ty nejjemnější jsou donekonečna dělitelné – tím je umožněn pohyb.²⁶ Ten se řídí čtyřmi zákony, ekvivalenty dnešních zákonů mechaniky: setrvačnosti, akce a reakce, zachování energie, tendence k pohybu v přímce. Od samého stvoření pak veškerý pohyb pokračuje podle zákonů kauzality. Bůh do tohoto řetězu událostí už nezasahuje a – co je důležité – zasahovat ani nemůže, protože by tak narušoval dokonalost svého díla.²⁷ Descartes se zde tedy ocitá v pozici, která předznamenává deismus.

Co se týče těl, ta jsou automaty, stroji složenými z mechanických součástí. Svaly jsou jako měchy, které mění svůj objem, nervy začínající v mozku jsou duté trubičky

²² PLHÁKOVÁ, Alena. Dějiny psychologie. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006. s. 20.

²³ To je základní charakteristika, jednotlivé verze okazionalistické nauky se však v detailech liší. Tak u Malebranche vytvořil bůh neměnná ustanovení jednotlivých akcí a reakcí substancí, zatímco u Geulincxova způsobu používá stvořitel tělesa jako nástroje interakcí, když jim přitom propůjčuje schopnost vzájemného působení, kterou sama od sebe nemají. (Více na toto téma viz např.: RÖD, Wolfgang. Novověká filosofie. I, Od Francise Bacona po Spinozu. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2001. s. 171-218).

²⁴ RÖD, Wolfgang. Novověká filosofie. I, Od Francise Bacona po Spinozu. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2001. s. 172.

²⁵ Velkou část z ní ostatně přebírá i La Mettrie.

²⁶ DESCARTES, René. Principy filosofie: výbor doplněný dvěma Descartovými dopisy princezně Alžbětě Falcké: bilingva. 2. vyd. Praha: Filosofia, 1998. s. 105.

²⁷ Tamtéž s. 123-125.

s lanky uvnitř, které jejich pohyb ovládají. Energii všemu dodává krevní oběh (jak jej popsal William Harvey). Krev samotná je tvořena miniaturními korpuskulami, v nichž se tvoří tzv. *spiritus animales* (živočišní či životní duchové). Jsou rozmístěny v jednotlivých částech těla. Každý smyslový vjem je nervy dopraven do mozku, a ten v zápětí vyše životné duchy do orgánu, který má reagovat, ti zde spustí *spiritus animales*, jež jsou přítomny v tom daném orgánu a způsobí jeho činnost – proběhne reakce na smyslový podnět.²⁸

Tato propracovaná nauka nás pak staví před úplně nový problém. Zatímco karteziánská ontologie vybízí k otázce po způsobu komunikace duše s tělem, Descartesova mechanika nabádá k otázce možná palčivější: „Potřebujeme vůbec duši?“. Prvním, kdo na tuto otázku odpověděl záporně, byl právě J. O. de La Mettrie.

Nemohl to však být už Descartes? Zdá se totiž, že ke způsobu, jakým problém duše a těla řeší La Mettrie, měl Descartes již všechny prostředky připraveny. La Mettrie si toho také sám povšiml, a když v *Člověku stroji* skládá Descartesovi poctu za jeho koncepci zvířat jako strojů, neváhá uvést, že považuje substanční dualismus jen za úlitbu teologům: „Neboť konečně, ať si zpívá, co chce o dvou substancích, je zřejmé, že je to jen obratný trik, stylistický úskok, aby theologové spolkli jed ukrytý v přítmí analogie, která je každému nápadná a kterou jen oni nevidí.“²⁹

Descartes však ještě nemohl tento krok (kterým by se octl mimo svoji nauku) udělat hlavně kvůli své metodě, která ho proslavila a která celou jeho teorii garantuje jako nahlíženou *clare et distincte*. Když je totiž ve fázi metodické skepse, nahlíží sám sebe jako podstatu, jež nepotřebuje prostor a není závislá od žádné hmotné substance.³⁰ Descartes tedy musí postulovat duši. Ta existuje jaksi paralelně k tělu, kde je rovnoměrně rozprostraněna, aniž by na něm však jakkoli závisela.³¹ Nyní k ontologii La Mettrieově.

Jeho pojetí ontologie je proti tomu Descartesovu podstatně méně komplikované a dalo by se říci minimalistické. Víme bezpečně, že existuje hmota. Ta může (a nemusí) být organizovaná, tj. nadána principem hybnosti, samopohybu.³² Z ní jsou tvořeny

²⁸ DESCARTES, René. Rozprava o metodě. 3. vyd., v Nakl. Svoboda 1. Praha: Svoboda, 1992. s. 40.

²⁹ LA METTRIE, Julien Offray de. Člověk stroj: Výbor z díla. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 83.

³⁰ DESCARTES, René. Rozprava o metodě. 3. vyd., v Nakl. Svoboda 1. Praha: Svoboda, 1992. s. 27.

³¹ DESCARTES, René. Principy filozofie. 1. vyd. Bratislava : Pravda, 1987. 351 s. Filozofické odkazy. s. 315.

³² LA METTRIE, Julien Offray de. Člověk stroj: Výbor z díla. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 82.

organismy.³³ Hmota má dále atribut rozprostraněnosti. Ten se však odlišuje od stejné vlastnosti hmoty karteziánské, která je prostupná a smysly nepoznatelná, a La Mettrie ji označuje za rozlehlost metafyzickou.³⁴ Posledním známým atributem hmoty je pak její citlivost, kterou má hmota univerzálně, schopnost cítit mají však objekty pouze v možnosti (která je uskutečněna u těch organických).³⁵

La Mettrie jako senzualista odmítá možnost poznávat přirozenost jsoucna spekulativními metodami. Jeho ontologie tedy obsahuje prvky poznatelné smysly a ty ostatní, o kterých nevíme nic. Cílem ostatně není podat vyčerpávající popis vlastností hmoty, ale spíše dokázat, že není nemožné (a že tomu dokonce mnohé naznačuje), aby myšlení existovalo v hmotě.

I když autor mnohokrát opakuje, že podstata hmoty je nepoznatelná, než o skepticismus jedná se však spíše o odmítnutí všech apriorních nauk o ní. „Ačkoli nemáme žádné představy o podstatě hmoty, nemůžeme odepřít svůj souhlas vlastnostem, jež v ní odkrývají naše smysly.“³⁶ Tím se dostáváme k epistemologii (kterou však La Mettrie ještě nebere jako samostatnou část své nauky).

La Mettrie je, jak už bylo výše řečeno, senzualistou po vzoru Johna Locka.³⁷ Tvrdí tedy, že nemáme jiné ideje, než ty ze smyslů.³⁸ Smysly poznáváme primární a sekundární kvality, ne však povahu těles samotných. La Mettrie pochybuje i o objektivním poznání primárních kvalit³⁹ (tedy těch, které by se podle původní definice měly ve věcech nacházet objektivně).

Smysly nás ale přesto neklamou. Své chyby vzájemně opravují a většina omylů vzniká při ukvapeném hodnocení smyslových údajů. Zajímavým postřehem je, že smysly se nezdají být primárně určeny k poznání, ale spíše k „zachování našeho stroje“.⁴⁰ La Mettrie pro svou epistemologii hledá oporu reálným zkoumáním mozku. Tak důvody k rozdílnosti vjemů z jednotlivých orgánů nachází autor ve rozdílných místech počátků

³³ Výklad následujících dvou atributů hmoty v *Pojednání o duši* není příliš přehledný a není pro La Mettrioho filozofii ani příliš nosný. V *Člověku stroji* už autor mluví pouze o organizovanosti hmoty a jejím vyšším či nižším stupni.

³⁴ LA METTRIE, Julien Offray de. *Pojednání o duši: Výbor z díla*. 2. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1959. s. 41.

³⁵ Tamtéž. s. 48.

³⁶ Tamtéž. s. 41.

³⁷ Od něj si také „půjčuje“ pojetí ideje.

³⁸ LA METTRIE, Julien Offray de. *Člověk stroj: Výbor z díla*. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 62.

³⁹ LA METTRIE, Julien Offray de. *Pojednání o duši: Výbor z díla*. 2. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1959. s. 59.

⁴⁰ Tamtéž s. 60.

nervů, které od smyslových orgánů vedou. Dochází tak k teorii, že každý smysl má v mozku vyhrazenou oblast, kde se jeho signály zpracovávají.⁴¹ To jako by předznamenávalo pozdější rozlišování center jednotlivých mentálních schopností v různých oblastech mozku (podobné domněnky však existovaly i před La Mettrie, dokonce už Galén vložil některé „funkce duše“ do jednotlivých mozkových komor).⁴² Existence takových center je jednou ze základních (a méně obskurních) premis pseudovědy frenologie⁴³ a vychází z ní také tzv. *modulární teorie*, kterou v kognitivních vědách propaguje Jerry Fodor.

Další části La Mettrieho učení - týkající se hlavně „hledání duše“ a porovnávání člověka se zbytkem přírody - se opět nesou v duchu popírání domněnek Descartesových. Pro jejich větší důležitost i rozsah jim však věnuji zvláštní kapitolu.

⁴¹ LA METTRIE, Julien Offray de. Pojednání o duši: Výbor z díla. 2. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1959. s. 60.

⁴² PETRŮ, Marek. Fyziologie mysli: úvod do kognitivní vědy. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007. s. 148.

⁴³ Jejím tvůrcem byl Franz Joseph Gall (1758-1828) a postulovala také, že ukazatelem výkonnosti jednotlivých center je jejich velikost. Ta je pak určitelná podle tvaru lebky, protože ta průběhu vývoje osifikuje kolem mozku. Historie a charakteristika frenologie viz např. v článku J. Fodora *The Modularity of mind* (1983).

3. Člověk zvíře

Velice významnou implikací La Mettrieovy ontologie, pracující pouze s hmotou a její organizací, je smazání kvalitativního rozdílu mezi člověkem a zvířetem.⁴⁴ Je člověk jenom zvíře? Tato otázka je o to zajímavější, když si uvědomíme, že zvířata jsou v La Mettrieově (stejně jako v Descartesově) podání stroji, a že za základní, svrchovaně lidskou vlastnost se obvykle považuje myšlení. Tato otázka je tedy převlečenou otázkou, zda mohou myslet stroje.⁴⁵ Zde se La Mettrie opět ocitá v tvrdém rozporu s Descartesem.

V *Pojednání o duši* kritizuje zprvu Descartesa za jeho pojetí zvířete jako automatu, který nedokáže cítit. Jeho námitka by se dala označit jako behavioristická. La Mettrie upozorňuje na to, že jedinou evidencí, kterou každé individuum o cítění ostatních tvorů má, jsou znamení, která o tom u nich vnímá,⁴⁶ a tato znamení, jako výkřiky, výrazy bolesti, strachu či jiných emocí, jsou nejen přítomna u lidí i zvířat, ale zvířata jich dokonce používají v mnohem větší míře. Nejde pochopitelně o popírání mechanické podstaty zvířat. La Mettrieovy stroje jsou stejně stroji jako ty Descartesovy. Sestávají však již z jiné hmoty, z takové, která může cítit.

Sám Descartes má kromě konstatování rozdílnosti substancí, připraveno také několik pádných argumentů pro existenci cézury mezi člověkem a zvířaty. Tomuto tématu se věnuje v *Rozpravě o metodě*. Vyjadřuje zde svoji domněnku, že zvířata jsou stroji, podobnými takovým automatům, jaké tvoří lidé, avšak mnohem komplexněji uspořádanými. „Kdyby existovaly takové stroje, jež by měly orgány a vnější vzhled opice nebo jiného nerozumného zvířete, měli bychom důvod se domnívat, že by byly ve všem stejné povahy jako tato zvířata.“⁴⁷ Uvádí však také dva důvody, proč nebude nikdy možné vyrobit stroje dokonale napodobující člověka.

Prvým důvodem je, že nemůže být vyroben stroj, který by dokázal mluvit, přesněji, který by uměl sestavovat slova do vět a odpovídat na dotazy, jako to – jak Descartes

⁴⁴ Tím není myšleno, že by se La Mettrie k tomuto kroku uchýlil kvůli zachování této ontologie – při jeho nechuti a nedůvěře ke zkoumání podstaty jsoucna tomu bylo pravděpodobně naopak.

⁴⁵ U La Mettrieho je však tato otázka předem zodpovězena, neboť považuje za stroj i člověka. Otázky se navíc zcela nepřekrývají, neboť u zvířat, se řeší, zda myslí (aktuálně), což má okamžité dopady např. na etiku. Naopak pokud se ptáme, zda stroje (vyrobené člověkem) mohou myslet (princiálně), ani lidé, kteří odpoví kladně, nezačnou zřejmě mít citové pouto se svým laptopem.

⁴⁶ LA METTRIE, Julien Offray de. *Pojednání o duši: Výbor z díla*. 2. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1959. s. 47.

⁴⁷ DESCARTES, René. *Rozprava o metodě*. 3. vyd., v Nakl. Svoboda 1. Praha: Svoboda, 1992. s. 41.

konstatuje – dělají i nejtupější lidé. Druhý problém vidí Descartes v omezeném počtu úkonů, na které lze automaty „naprogramovat“. Tělesné orgány totiž podle Descartesa vždy slouží jen k určité činnosti, kdežto rozum je všestranný nástroj, který lze užít neomezeně.⁴⁸

Odpovědi na první námitku, které La Mettrie - ať už vzaté z díla Descartesova či nikoliv – musel jistě za svého života čelit, věnuje pozornost v obou svých hlavních pracích. V *Pojednání o duši* rozlišuje řeč verbální – lidskou a afektivní, kterou se vyjadřují zvířata i lidé. Rozdíly v mluvě zvířat a lidí jsou však pouze kvantitativní, neschopnost zvířat mluvit je podle něj způsobena malým počtem idejí v mysli, který nevyžaduje větší množství znaků a nevypovídá tedy nic o faktické schopnosti zvířat myslet.⁴⁹ La Mettrie se zde také vyjadřuje k námitce, že dorozumivací znamení zvířat jsou libovolná a nejsou nijak závislá na jejich vjemech: „Tak tomu je také u slov, jichž užíváme my, a přece působí na naše ideje, řídí je a mění.“⁵⁰ Na námitku vlastně odpovídá tvrzením ve smyslu arbitrárnosti vztahu mezi znakem a jeho denotací, což je učení o mnoho mladší de Saussurovy lingvistiky.⁵¹

La Mettrie se svou tezí o stejné kvalitě lidského a zvířecího dorozumívání snaží také doložit, když hledá případy zvířat, která dokáží komunikovat lidskou řečí (věří, že je to principiálně, ale i prakticky možné). Po selhání této snahy dokazuje alespoň, že jednotliví lidé, kteří nebyli od mládí vystaveni komunikaci v jazyce, chovají se jako zvířata a vyjadřují se pouze afektivně.⁵² V tomto bodě již však náš myšlený dialog mezi La Mettrie a Descartesem příliš nefunguje, neboť už každý mluví o něčem jiném. Celý spor trvá v zásadě dodnes ve formě otázky, zda mohou myslet digitální počítače.

La Mettrieovi by byl nejspíše spíše blízký náhled např. Alana Turinga, který pro testování Descartových námitek vytvořil svůj slavný test. V tom má testující osoba po nějaké době komunikace se dvěma dalšími mluvčími určit, který z nich je stroj (počítač) a který člověk. Pokud toho není schopna, stroj v testu uspěl a jeho mysl dostává lidský status. Podobného kritéria pak používá křesťanský filozof Mortimer Adler navíc také pro

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ LA METTRIE, Julien Offray de. *Pojednání o duši: Výbor z díla*. 2. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1959. s. 78.

⁵⁰ Tamtéž, s. 77.

⁵¹ (Viz např. BUSSMANN, Hadumod, *Routledge Dictionary of Language and Linguistics*, London: Routledge 1996. s. 434.) Jde to jeden ze dvou případů (na druhý ještě narazíme), kdy se La Mettrie jaksi mimoděk zabývá zkoumáním jazyka, pokaždé je přítom na svou dobu překvapivě úspěšný.

⁵² LA METTRIE, Julien Offray de. *Pojednání o duši: Výbor z díla*. 2. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1959. s. 110.

testování materialistické ontologie, tvrdí, že pokud nevytvoříme bytost schopnou takovým testem projít, nemůžeme přijmout ani plně materiální podstatu člověka.⁵³ Turing v roce 1950 věřil, že myšlení strojů bude na konci století již běžně uznávaným faktem.⁵⁴ Naopak Adler obhájí stejnou pozici jako Descartes: Nikdy nebude možné takový stroj vytvořit.⁵⁵ Tato problematika však zasluhuje (a také se jí dostává) daleko více prostoru a dále se jí na tomto místě zabývat nebudeme.

Co se týče druhého Descartesova problému, ten by v La Mettrieho nauce o mysli vyzněl do ztracena. Premisu, že myšlení je nástrojem neomezeným, jak to tvrdí Descartes, si totiž ve své redukcionistické materialistické koncepci mysli nemůže La Mettrie vůbec dovolit. Lidský intelekt tak skončí jako velmi komplexní oproti nedokonalosti, či jednoduchosti myšlení zvířecího (potažmo „myšlení“ člověkem vyrobených automatů) a k žádnému kvalitativnímu skoku nedojde.

Člověk není uhněten ze vznešenější hlíny; příroda použila jednoho a téhož těsta a změnila pouze zákvas.⁵⁶

La Mettrie patřil ve svém pojetí člověka, jako jednoho ze zvířat bez jakýchkoli kvalitativních rozdílů, mezi průkopníky.⁵⁷ Toto zahrnutí člověka do ostatní přírody má také své filosofické konsekvence. Na dvě z nich se podíváme blíže.

3.1. Filosofické důsledky La Mettrieho pojetí člověka zvířete

První oblastí, na které se La Mettrieova koncepce člověka jako zvířete podepíše, bude etika – té se dotkneme jen stručně. Dále učiníme-li člověka integrální součástí přírody a jsme-li ateisty (což spolu souvisí, protože nadřazenost člověka garantuje zjevení), budeme potřebovat novou teorii o vzniku života. La Mettrie se vyjadřuje k oběma těmto tématům.

⁵³ WILSON, Edward O. *Konsilience: jednota vědění: o nezbytnosti sjednocení přírodních a humanitních věd*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1999. Edice 21; sv. 13. s. 137.

⁵⁴ TURING, Alan Mathison. *Computing machinery and intelligence*. *Mind*, 59. 1950, s. 433-460. s. 442.

⁵⁵ WILSON, Edward O. *Konsilience: jednota vědění: o nezbytnosti sjednocení přírodních a humanitních věd*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1999. Edice 21; sv. 13. s. 137.

⁵⁶ LA METTRIE, Julien Offray de. *Člověk stroj: Výbor z díla*. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 67.

⁵⁷ Již v roce 1735 umístil Carl Linné ve svém *Systema Naturae* člověka spolu s ostatními primáty (a původně také spolu s lenochody) do jednoho řádu *Anthropomorpha*. Jako křesťan a - i v době začátků evolučních teorií - zastánce stvoření neměnných druhů z toho však pravděpodobně širší filosofické důsledky nevyvozoval.

Abychom se drželi předmětu kapitoly, nebudeme se zde zabývat celou La Mettrieho etikou, která beztak nepředstavuje nijak zvlášť originální systém.⁵⁸ Spokojme se tedy s tvrzením, že La Mettrieho morální nauka vychází z epikureismu a člověk v ní usiluje o štěstí (nepotřebuje-li k jeho dosažení mnoho - tím lépe pro něj), a přejdeme rovnou k důsledkům autorovy nauky pro vztah člověka a zvířete. La Mettrie do své etiky zvířata začleňuje a oproti Descartovskému pojetí nepocitujících automatů,⁵⁹ nebo křesťanské představě o zvířatech, stvořených, aby sloužila člověku (či dokonce jen k tomu, aby si je mohl člověk pojmenovat)⁶⁰ je k jejich údělu daleko shovívavější.

Když se snaží čelit námitkám, zpochybňujícím morální kredit materialisty a ateisty, odpovídá, že právě materialista bude nejlépe chápat nutnost dodržování zlatého pravidla. Do něj pak zahrnuje všechny organismy: „Zkrátka materialista, ať si jeho samolibost mumlá cokoli, přesvědčen, že je pouze strojem neboli živočichem, nebude špatně zacházet s tvory sobě podobnými, (...) a on, stručně řečeno podle zákona přírodou daného nechce činit jinému, co by nechtěl, aby se činilo jemu.“⁶¹ To zapadá do celé La Mettrieovy koncepce v níž tvrzení (a dokazování), že zvířata jsou nám podobnější, než si myslíme, že dokáží cítit a trpět, a vůbec alespoň v náznacích vše, co dokážeme my, má své pevné místo. Nyní o tom, jak podle La Mettrieho organismy vznikly.

Jak jsme si řekli, La Mettrie se jako ateista a materialista nemohl spokojit křesťanským výkladem vzniku života. Inspiroval se tedy až v antice a problematiku pojímá evolučně. La Mettrieho úvahy o na toto téma, které publikoval v díle *Epikurův systém* (1950) a *Člověk rostlina* (1948), vycházejí z úplně prvních vývojových teorií, se kterými přišli před Sokratovští filosofové⁶² jako Anaximandros a Empedokles, nebo jaké později razil Epikúros, a které se dochovaly v básni *De rerum natura* římského filosofa Lucretia.⁶³

Co se týče vzniku života La Mettrie - v souladu s teorií samoplození (*spontaneous generation*) – předpokládá, že ze vzduchu se uvolnily zárodky živých organismů, spadly na

⁵⁸ Autor se jí zabývá hlavně v dílech *Anti-Seneka* a v druhé polovině *Epikurova systému*, obě vyšla ve třetím díle českého výboru z La Mettrieova díla: LA METTRIE, Julien Offray de. *Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat*; Výbor z díla. 3. 1. vyd. Praha: Academia, 1966.

⁵⁹ Podle Bondyho (*Poznámky k dějinám filosofie* sv. 6, s. 114) tím dokonce Descartesovi následovníci obhajovali např. vivisekci.

⁶⁰ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 13. vyd., (4. opr. vyd.). Praha: Česká biblická společnost, 2007. Gn 2, 19.

⁶¹ LA METTRIE, Julien Offray de. *Člověk stroj*; Výbor z díla. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 67.

⁶² Viz např. RICKEN, Friedo. *Antická filosofie*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. s. 33-35.

⁶³ LUCRETIUS CARUS, Titus. *O přírodě*. 2. přeprac. vyd., 1. vyd. ve Svobodě. Praha: Svoboda, 1971. sv. 12. (O vzniku a vývoji života hlavně na s. 68-70, 189-195).

zem a tam zakořenily.⁶⁴ Uvádí pak i další možné způsoby vzniku některých organismů např. vyvržením z moří, celá teorie však není příliš konzistentní a sám autor jí považuje pouze za domněnku, která je pro něj nejpříjemnější.⁶⁵ Život každopádně vznikl a důležité je, že podle La Mettrieho nevznikl najednou. Autor píše, že lidé „nebyli vždy takoví, jak je vidíme dnes.“⁶⁶ Příroda experimentuje s nekonečnou kombinací hmoty a vytváří orgány a živočišné druhy, z nichž ty, které jsou neschopné přežít nebo se rozmnožit, zanikají.⁶⁷ To vše autor přebírá od Lucretia bez většího vlastního přínosu. I tato rehabilitace je však důležitá. Ačkoli se totiž báseň četla již v renesanci, zájem o evoluční myšlenky v ní obsažené začal právě až v 18. století.⁶⁸

Co se týče vlastních autorových myšlenek, mezi důležité patří koncept uspokojování potřeb jako motoru vývoje, který nastínil v *Člověku rostlině*, a který pak přebíral Diderot.⁶⁹ Autor zde porovnává orgány rostlin a živočichů, aby nakonec došel ke zjištění, že mezi nimi není pevné hranice a existují dokonce organismy, které splňují charakteristiky obou z nich (např. polypy). Rozdíly mezi organismy pak vysvětluje množstvím jejich biologických potřeb. Čím víc potřeb organismus má, tím má více prostředků k jejich uspokojení (instinkty, rozum).⁷⁰ Potřeby tedy produkují orgány a naopak.

Klíčovým aspektem La Mettrieho teorií je nekompromisní odmítání teleologie v přírodě. Autor několikrát explicitně uvádí, že motorem vývoje je v jeho vývojových teoriích nahodilost⁷¹ a odmítá, že by organismy, nebo kterékoli jejich orgány byly produktem intencí vyšší moci a sledovaly nějaký druh účelu:

⁶⁴ LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat: Výbor z díla. 3. 1. vyd. Praha: Academia, 1966. s. 22.

⁶⁵ Tamtéž, s. 24.

⁶⁶ Tamtéž, s. 23.

⁶⁷ Tamtéž, s. 24.

⁶⁸ Kniha *Evoluce před Darwinem* Hladkého, Kočandrle a Kratochvíla pak uvádí jako původce obnovení jeho nauk Davida Huma a jeho *Rozmluvy o přirozeném náboženství*,⁶⁸ tu však Hume začal psát v roce 1751, rok po vydání *Epikurova systému* (během života ji pak upravoval a vyšla až posmrtně v roce 1779). Viz: HLADKÝ, Vojtěch - KOČANDRLE, Radim - KRATOCHVÍL, Zdeněk. *Evoluce před Darwinem: nejstarší vývojová stadia evoluční nauky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. Amfibios : práce Katedry filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze sv. 17. s. 136.

⁶⁹ GREGORY, Mary Efrosini. *Evolutionism in Eighteenth-century French Thought*. New York: Peter Lang, 2008. s. 60.

⁷⁰ LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat: Výbor z díla. 3. 1. vyd. Praha: Academia, 1966. s. 57.

⁷¹ Tamtéž, s. 26.

Příroda vůbec nepomýšlela na to, aby vytvořila oko k vidění, jako voda nemyslela na to, aby posloužila za zrcadlo prosté pastýřce.⁷²

To, jak je oko složité je irelevantní, je okem jen proto, že nahodilost v přírodě způsobila, že vidí.⁷³ Stejně se to má i s myslí:

Příroda sestrojila v lidském stroji jiný stroj, jenž je schopen uchovávat představy a z nich sestavit nové (...). Nejprve příroda vytvořila oči, které vidí, aniž by sama viděla, pak sestrojila stroj, který myslí, aniž by sama myslela.⁷⁴

S uznáním lidské přirozenosti jako následku „hrubé síly“ měl přitom problém ještě Darwin. V dopise Asovi Grayovi z roku 1860 vyjadřuje domněnku, že jde spíše o výsledek naplánovaných zákonů a náhodné jsou pouze detaily.⁷⁵

Byl však La Mettrie již evolucionistou? V jednom místě *Epikurova systému* patrně navrhuje možnost transformace druhů, když píše: „Zdá se pravděpodobné, že živočichové méně dokonalejší než člověk, byli asi stvořeni napřed. Jedni navazovali na druhé a člověk se patrně vyvinul z nich.“⁷⁶ Myšlenku však nijak dále nerozvádí. Nemluví zde navíc explicitně o transformaci jednoho druhu v druh jiný.

La Mettrie zřejmě nebyl evolucionistou v pravém slova smyslu, chybí mu k tomu silný transformismus a přebývá teorie samoplození.⁷⁷ Na rozdíl od Diderota ani nepřišel se systematickým konceptem, opírajícím se o empirický základ.⁷⁸ Přesto jeho teorie obsahují několik revolučních myšlenek týkajících se teleologie a anticipace přirozeného výběru, jeho pojetí člověka z dlouhodobého hlediska umožnilo darwinismus a neodarwinismus.

⁷² Tamtéž, s. 25.

⁷³ Námitka o nemožnosti evoluce velmi komplexních znaků byla a zůstává jednou z hlavních zbraní odpůrců (neo)darwinismu. Je zajímavé (i když – z důvodu absence „plánujícího“ funkčního mechanismu v obou teoriích – naprosto logické), že jí musel zřejmě čelit už La Mettrie. Darwinovo řešení viz: DARWIN, Charles. O vzniku druhů přírodním výběrem. Vyd. 3., V nakl. Academia 2., rev. Praha: Academia, 2007. s. 203-205.

⁷⁴ LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat: Výbor z díla. 3. 1. vyd. Praha: Academia, 1966. s. 27.

⁷⁵ Dopis Asovi Grayovi z 22. května 1860. Darwin Correspondence Database, <http://www.darwinproject.ac.uk/entry-2814> accessed on Thu Jun 27 2013.

⁷⁶ Tamtéž, s. 29.

⁷⁷ Srv. GREGORY, Mary Efrosini. *Evolutionism in Eighteenth-century French Thought*. New York: Peter Lang, 2008. s. 59.

⁷⁸ Je pravděpodobné, že by tak býval později učinil, ale zabránila mu v tom předčasná smrt, následující rok po napsání *Epikurova systému*.

4. Člověk stroj

Avšak když jsou všechny mohutnosti duše tou měrou závislé na organisaci mozku a celého těla, že jsou zřejmě jen touto organisací samou, je to věru stroj osvícený. (...) Že by to vše stačilo vysvětlit organisovaností? Pravím ještě jednou, že ano.⁷⁹

Po tom, co jsme prozkoumali ontologické základy La Mettrieho filozofie a zasadili člověka do rámce přírody, probereme si podrobněji jeho teorii mysli jako organizace hmoty. Nastíníme zde také několik modernějších teorií, které La Mettrie anticipoval a nauku jednoho klíčového předchůdce.

4.1. Jak se duše téměř stala tělem

I když, jak už bylo řečeno, naprostou většinu podkladů k opuštění konceptu imateriální duše a materiálního těla, jak jej provedl La Mettrie, měl před sebou již Descartes, nachází se mezi oběma mysliteli ještě jeden důležitý mezistupeň. Je jím pojetí duše u Thomase Willise, zakladatele neurologie a autora naprosto zásadních objevů v anatomii a psychiatrii.

Thomas Willis byl jako La Mettrie lékařem,⁸⁰ nebyl však ještě materialistou. Jeho učitelem byl další slavný doktor William Harvey, ten si ze studií v Padově přinesl Aristotelismus a jeho prvním velkým objevem byl krevní oběh, který popíral do té doby čtrnáct století platné učení Galénovo.⁸¹ Také Willisova duše je vychází z té aristotelské. Willis předpokládá, že člověk má duše dvě: senzitivní, kterou máme společnou se zvířaty a racionální, která je nehmotná a mají ji jen lidé (poslední aristotelskou duší vegetativní zřejmě k ničemu nepotřeboval a nehovoří o ní),

Hmotné duši senzitivní pak připisoval mnoho kapacit, které jí Descartesovské pojetí hmoty upírá. Byl jedním z průkopníků srovnávací anatomie a všiml si, že mozky zvířat, zvláště savců, jsou těm lidským nápadně podobné. Z toho vyvodil, že zvířata mají i podobné vjemy a dokonce představy a paměť, jako mají lidé. Proto například kuň nejen že

⁷⁹ LA METTRIE, Julien Offray de. Člověk stroj: Výbor z díla. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 73.

⁸⁰ Byl dokonce lékařem mnohonásobně slavnějším a důležitějším.

⁸¹ ZIMMER, Carl. Jak se duše stala tělem: výzkum mozku mění svět. 1. vyd. Praha: Galén, 2006. s. 59-60.

se při pocíťování hladu snaží nakrmit, ale je při výběru nejlepších pastvin veden cestou, kterou má v paměti.⁸²

Zároveň u lidí věřil v nehmotnou duši racionální. Její nehmotnost dokonce dokazoval a to opět s pomocí anatomie. Existence této duše mu v důkazu sloužila za premisu: Člověk racionální duši mít musí, protože jeho myšlení je daleko pokročilejší než u kteréhokoli živočicha. Pokud by byla hmotná, lidský mozek by musel vykazovat oproti zvířecímu podstatné rozdíly, ty však Willis nenachází.⁸³

Úkolem Willisovy racionální duše je pak kontrolovat duši senzitivní, jako když král dohlíží na své poddané. Willis však dokáže vysvětlit i to, proč je nehmotná duše náchylná k ovlivňování tělesnými stavy a nemocemi. Tvoří totiž sice všechny abstraktní myšlenky, činí tak ale rozvažováním o věcech, kterých se jí dostává od duše senzitivní a ta se jako součást mechanismu mozku může porouchat. Při duševní nemoci pak dochází k „válce“ obou duší.⁸⁴

Navzdory názvu knihy⁸⁵ Carla Zimmera tedy Thomas Willis duši tělem ještě neučinil. Tím, že duši zvířat přiřkl mnoho do té doby výlučně lidských vlastností a hlavně tím, že zrušil nedosažitelnost duše racionální – neboť ji dokážeme léčit skrze tělo, k tomu byl však velmi blízko.

Tato osobnost zřejmě také ovlivnila uvažování La Mettrieovo. Ten Willisovo dílo v *Člověku stroji* cituje⁸⁶, a i když tak činí jen v kontextu anatomie mozku je pravděpodobné, že ho Willisovo pojetí senzitivní duše inspirovalo k jeho vlastní koncepci. V neposlední řadě byl Thomas Willis také učitelem Johna Locka, od kterého pochází některé z La Mettrieho inspirací.

4.2. Mysl podle La Mettrieho a dnes

Už je nám přibližně jasné, jak se to má s La Mettrieovou koncepcí mysli závisející pouze na organizaci hmoty. V této kapitole se budeme tímto pojetím zabývat podrobněji a

⁸² Tamtéž s. 169.

⁸³ Tamtéž s. 170.

⁸⁴ Tamtéž s. 171.

⁸⁵ *Jak se duše stala tělem.*

⁸⁶ LA METTRIE, Julien Offray de. Člověk stroj: Výbor z díla. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 54.

budeme zkoumat, jak La Mettrieův systém v jednotlivostech pracuje. Také načrtne, jakým směrem se myšlení o mysli ubírá v současnosti.

La Mettrieho úvahy o duši začínají v jeho *Pojednání*, to znamená na půdě scholastické terminologie. La Mettrie připouští zpočátku existenci trojí aristotelské duše. Při výkladu těchto tří částí však nakonec dochází ke zjištění, že každá z domnělých mohutností nejvyšší, racionální duše (jsou jimi mimo jiné vytváření pojmů, reflexe nebo soudnost)⁸⁷ závisí na zpracovávání smyslových vjemů, tedy práci duše sensitivní. Tu už předtím prohlásil za materiální. Považuje totiž za nadbytečné, aby se souboru duševních schopností musel předpokládat nějaký zvláštní substrát odlišný od hmoty.⁸⁸ La Mettrie umisťuje mohutnosti duše do uspořádání mozkové hmoty.

V *Člověku stroji* tuto kritiku pak překvapivě rozpracuje. Navazuje z bodu, kde skončil v *Pojednání*, tedy z tvzení, že mohutnosti duše jsou do té míry závislé na organizaci těla, že jsou zřejmě jen touto organizací samou.⁸⁹ Pak pokračuje o duši:

Duše je tedy pouze nic neříkající pojem, k němuž se nevstahuje žádná představa a jehož má dobře vyvinutý duch používat jen k tomu, aby pojmenoval onu část, která v nás myslí.⁹⁰

V té chvíli už nedokazuje existenci nebo neexistenci věci (v tomto případě duše), ale obrací se k pojmu.⁹¹ Ptá se, co slovo v reálném světě představuje a shledává, že nemá denotát. Nabízí se srovnání. V roce 1949 vyšla britskému analytickému filozofovi Gilbertu Ryleovi kniha *The Concept of Mind*, její první část věnuje Descartovskému psychofyzickému dualismu, ten označuje za dogma strašidla ve stroji (*ghost in the machine*) a jeho cílem je tuto koncepci s konečnou platností odstranit.⁹²

Vadí mu na ní to, co všem kritikům před ním a jedna věc navíc: Descartesova koncepce obsahuje kategoriální chybu (*category-mistake*) tj. Pracuje s prvky jedné logické kategorie, jako by patřily do kategorie jiné. Ryle uvádí různé ilustrace těchto chyb, například cizince, který je na návštěvě v Cambridge proveden po jednotlivých fakultách, hřištích a knihovnách, ale stále se ptá, kde je ona univerzita, na kterou se přijel podívat.

⁸⁷ LA METTRIE, Julien Offray de. *Pojednání o duši*: Výbor z díla. 2. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1959. s. 91.

⁸⁸ Tamtéž, s. 64.

⁸⁹ LA METTRIE, Julien Offray de. *Člověk stroj*: Výbor z díla. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 73.

⁹⁰ Tamtéž, s. 74.

⁹¹ Zde tedy ono slíbené druhé místo, kde se La Mettrie zabývá rozborem jazyka (viz poznámka 50)

⁹² RYLE, Gilbert. *The concept of mind*. London: Hutchinson, 1955. s. 5-6

Dělá totiž kategoriální chybu, když dává univerzitu do stejné kategorie jako součásti, které ji tvoří.⁹³ Pozorovali jsme, že přesně to vytyká karteziánům i La Mettrie. Neznal pochopitelně ještě koncept kategoriální chyby, je ale vidět, že již La Mettrie zpozoroval to, co Ryle později pojmenoval a učinil svou hlavní argumentační zbraní.⁹⁴

Mysl se tedy nikde nenachází, je jen pojmenováním souboru funkcí, probíhajících v mozku. Její činnost pak La Mettrie vysvětluje, jako to dělal již Thomas Willis, pomocí karteziánských korpuskulí (*spiritus animales*). Jejich různými pohyby vykládá rozličné mentální stavy, stejně jako paměť a uspořádávání idejí. Tato vysvětlení působí dnes primitivně. La Mettrie asi o padesát let minul Galvaniho pokusy s bioelektricitou, které ukázaly (a dodnes ukazují), že myšlenková aktivita probíhá na bázi elektrických signálů mezi neurony.⁹⁵ Je však třeba důrazně podotknout, že to žádným způsobem neruší koncepci myšlení jako strojového procesu. Luigi Galvani a jeho následovníci naopak dokazují principiální pravdivost La Mettrieho konceptu.

Dobrym příkladem je Crickova *Překvapivá domněnka* ta se dá shrnout třeba následovně: všechny mentální stavy (jako radosti, touhy, pocit osobní identity a svobodné vůle) jsou důsledkem činnosti struktur nervových buněk v mozku.⁹⁶ Jak poznamenává Petru,⁹⁷ tato hypotéza by pro La Mettrieho nebyla nijak překvapivá. Crick má pochopitelně pro své domněnky mnohonásobně více evidence (nicméně se zatím zdaleka nejedná o plně testovatelnou hypotézu). Přesto se dá říct, že mysl, vzor 1994 se principiálně neliší od představy, kterou měl La Mettrie v polovině 18. století.⁹⁸ Je poměrně zarážející, že tuto hypotézu může Crick stále a zřejmě právem nazývat překvapivou. S La Mettrieem se také shodnou na tom, že filozofové, kteří se zabývají problémem mysli, a nejsou lékaři, nedokáží na tomto poli téměř nic objevit.⁹⁹

Argumentem proti může být to, že se pojetí člověka jako stroje vymyká naší každodenní zkušenosti. Děje se tak nejvíce ve dvou aspektech života. Jednak nám opravdu

⁹³ Tamtéž, s. 6.

⁹⁴ Ryle však o La Mettrieem téměř jistě nevěděl.

⁹⁵ ZIMMER, Carl. Jak se duše stala tělem: výzkum mozku mění svět. 1. vyd. Praha: Galén, 2006. s. 204.

⁹⁶ CRICK, Francis. Věda hledá duši: překvapivá domněnka. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1997. sv. 136. s. 13, 258.

⁹⁷ PETRŮ, Marek. Fyziologie mysli: úvod do kognitivní vědy. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007. s. 122.

⁹⁸ Přes obrovský skok, který za tu dobu neurověda udělala. To je tvrzení k dobru jak neurovědy, tak La Mettrieovu.

⁹⁹ CRICK, Francis. Věda hledá duši: překvapivá domněnka. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1997. sv. 136. s. 255 a zároveň: LA METTRIE, Julien Offray de. Člověk stroj: Výbor z díla. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 48.

připadá, že jsme duše a máme tělo, namísto toho abychom prostě byli tělem. Druhým, ještě závažnějším bodem, kdy je metafora stroje v rozporu se zkušeností je naše svobodná vůle. Mechanistické pojetí světa ji nepřipouští, přesto mají všichni lidé pocit, že jednají svobodně. Způsobem, jak se nevzdat strojovosti, je prohlásit prostě svobodnou vůli za iluzorní. Tak to činí také Crick v postskriptu své *Překvapivé domněnky*.

Podle jeho návrhu vypadá situace následovně: V mozku existuje oblast, která plánuje naše budoucí akce (aniž by pak musely být vykonány), tyto plány si můžeme vybavit, nejsme si však vědomi činností mozku, které k těmto plánům vedou. Těmito činnostmi se myslí výpočty, ty pak závisejí na epigenetické struktuře té „plánující části“ mozku, na minulé zkušenosti (která je také vepsána v této struktuře) a na informacích, které přicházejí do této části neustále z částí ostatních. Naše rozhodnutí pro ten který plán pak pracuje stejně. Víme tedy, jak jsme se rozhodli, ale nevíme, co nás k tomu vedlo. Pokud bude mít stroj tyto vlastnosti (s předpokladem, že může personifikovat sám sebe) bude mu připadat, že má svobodnou vůli.¹⁰⁰

Takový stroj se pak může pokusit své volby zpětně vysvětlovat pomocí introspekce, pokud nebude vědět, bude si vymýšlet – Crick na to předpokládá mechanismus, který z určitého množství získaných informací skládá nejjednodušší řešení.¹⁰¹ Domnívá se také, že (studiem mozků pacientů s „poškozenou vůlí“) našel místo v mozku, kde se vůle pravděpodobně nachází.¹⁰²

Edward O. Wilson v *Konsilienci* řeší problém v podstatě obdobně, s lehce pozměněným výstupem. Staví jej na pragmatickém postřehu, že „tvrdý“ determinismus je v případě všech projevů a aktivit všech částí mysli technicky nedokazatelný (a možná navždycky bude).¹⁰³ „Proto v čase a prostoru, který určuje náš organismus, v každém činném smyslu, který se poznatelného vnitřního já týká, lidská mysl opravdu má svobodnou vůli“¹⁰⁴

Co se týče samotného La Mettrieho v *Člověku stroji* na toto téma píše:

¹⁰⁰ CRICK, Francis. Věda hledá duš: překvapivá domněnka. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1997. sv. 136. s. 263-264.

¹⁰¹ Tamtéž s. 264.

¹⁰² Mělo by se nacházet v blízkosti sulcus cinguli anterior.

¹⁰³ WILSON, Edward O. Konsilience: jednota vědění: o nezbytnosti sjednocení přírodních a humanitních věd. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1999. s. 135-136.

¹⁰⁴ Tamtéž s. 136.

Jaká absurdnost by měla být v myšlence, že to jsou příčiny fyzické, jimiž všechno bylo způsobeno, jimiž celý řetěz tohoto nesmírného vesmíru je tak nutně spojen a tak podroben, že nic z toho, co se stalo, nemohlo se nestat.¹⁰⁵

La Mettrieho kosmos je tedy deterministický. V *Pojednání o duši* pak striktně odděluje vůli a svobodu. Na příkladech chtěných a následně nechtěných činností ukazuje, že vůle se mění podle potřeb těla.

Podívejme se však na člověka, který chce zůstat vzhůru přes to, že mu dávají opium. Ke spánku ho zvou příjemné pocity, jež v něm božský lék vyvolává, a jeho vůle je tou měrou změněna, že duše je donucena k spánku.¹⁰⁶

Jinak řečeno: Chceme to, co musíme.¹⁰⁷ Mysl tedy plně závisí na těle a to zase na mechanických zákonech kosmu.¹⁰⁸ Tímto zjištěním můžeme poslední kapitolu této práce uzavřít.

¹⁰⁵ LA METTRIE, Julien Offray de. *Člověk stroj: Výbor z díla*. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 71.

¹⁰⁶ LA METTRIE, Julien Offray de. *Pojednání o duši: Výbor z díla*. 2. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1959. s. 91.

¹⁰⁷ Podobá se Schopenhauerovu: „Člověk sice může dělat, co chce, ale nemůže chtít, co chce“ (viz např. HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie: jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. s. 181).

¹⁰⁸ La Mettrieovo jméno proto použil psychiatr Chris Nunn v titulu své knihy, zabývající se svobodou rozhodování. Ta je pokusem o pozitivní řešení výše zmíněných nesrovnalostí vědy a subjektivní zkušenosti. Nunn se nechce vzdát svobody vůle ani vědy. Sloužit k tomu má nová metafora, spíše než stroji jsou podle něj lidé příběhy, či filmy. Viz: NUNN, Chris. *De La Mettrie's ghost: The story of decision*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and New York: Macmillan, 2005.

Závěr

Být strojem, cítit, myslit, umět rozlišovat dobro a zlo stejně jako modrou a žlutou barvu, zrodit se s inteligencí a s bezpečným instinktem morálním a přitom být pouhým živočichem, to jsou přece věci, které si neodporují o nic více, než být opicí nebo papouškem a umět se potěšit. Neboť – když se naskytne příležitost říci to – kdo by byl kdy uhádl a priori, že kapka tekutiny, jež vystříkne při spáření, vyvolá pocit božských rozkoší a že se z toho zrodí malý tvoreček, jenž bude jednoho dne, za jistých podmínek, moci prožít tytéž slasti! Myslím, že myšlení je tak málo neslučitelné s organisovanou hmotou, že se zdá být její vlastností, takovou jako je elektřina, schopnost pohybu, neprostupnost, rozlehlost atd.¹⁰⁹

Celá La Mettrieho filozofická doktrína, jak jsme k ní v této práci došli, je relativně koherentní a až podezřele jednoduchá. Organismy jsou stroje, složené ze součástí a člověk je jedním z nich, od ostatních se odlišuje jen ustavením těchto součástí. Žije s ostatními organismy na zemi složené z hmoty, a jako ony se snaží dojít svého štěstí. Shora na ně přitom nikdo nedohlíží, alespoň se to tedy neprojevuje. Jak tedy celý systém funguje? Nevíme. Mění se tím něco? Ne.

To svádí k interpretacím ve stylu: „La Mettrie toto potřeboval, protože byl materialistou a ateistou.“ Člověk poloviny 18. století se však materialistou a ateistou nerodil.¹¹⁰ A jestli něco nepotřeboval, byly to – tehdy ještě stále nebezpečné - spory s církví. Co tedy La Mettrie potřeboval, byla filozofie založená na pozorování světa a zaměřená na člověka. Nacházel však naopak takovou, která byla s pozorováním v rozporu. Jako lékař si toho byl nejvíc vědom u karteziánské nauky o duši a tělu. Kritika této nauky je pak základním kamenem jeho filozofie a tím i této práce. Porovnáním ontologií obou autorů docházím k základním prvkům La Mettrieho filosofie jako je smazání kvalitativních rozdílů mezi organismy, především ve vztahu člověk – zvíře a jeho hlavně jeho mechanická koncepce fungování organismů včetně jejich myslí.

¹⁰⁹ LA METTRIE, Julien Offray de. Člověk stroj: Výbor z díla. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958. s. 84.

¹¹⁰ La Mettrieho vzdělání zřejmě probíhalo nejdříve pod vlivem jezuitů a později jansenistů, údajně napsal i knihu o jansenismu, která se však nedochovala, viz např.: WELLMAN, Kathleen. La Mettrie: Medicine, Philosophy, and Enlightenment. Durham and London: Duke University Press, 1992. s. 6.

Cílem této práce bylo vyložit La Mettrieho teorie a ukázat, že jsou poměrně kompatibilní s alespoň některými směry dnešní vědy, tedy, že mnoho věcí netuší, ale příliš se nemýlí. Filozofickým důsledkem by mohlo být, že teorie vycházející ze správně interpretovaného pozorování v principu přežívají neomezeně dlouho a převyšují protiempirické spekulativní soustavy vytvořené „systémotvorným duchem“ či sledující domnělé vyšší cíle.

Použitá literatura

1. Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona: (včetně deuterokanonických knih): český ekumenický překlad. 13. vyd., (4. opr. vyd.). Praha: Česká biblická společnost, 2007.
2. BONDY, Egon. Evropská filosofie XVII. a XVIII. století. Praha: Vokno, 1996. Poznámky k dějinám filosofie (Vokno); sv. 6. ISBN 8085239310.
3. BORCHERT, Donald (ed.). The Gale Encyclopedia of Philosophy. Vol. 5. 2nd edition. 2006. ISBN 0-02-865780-2.
4. BUSSMANN, Hadumod, Routledge Dictionary of Language and Linguistics, London: Routledge 1996.
5. CAMPBELL, Blair. La Mettrie: The Robot and the Automaton. In: Journal of the History of Ideas. Vol. 31. No. 4. University of Pennsylvania Press. 1970. s. 555-572.
6. CRICK, Francis. Věda hledá duši: překvapivá domněnka. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1997. Kolumbus; sv. 136. ISBN 8020406336.
7. DARWIN, Charles. O vzniku druhů přírodním výběrem. Vyd. 3., V nakl. Academia 2., rev. Praha: Academia, 2007. Europa. ISBN 978-80-200-1492-4.
8. DESCARTES, René. Principy filosofie: výbor doplněný dvěma Descartovými dopisy princezně Alžbětě Falcké: bilingva. 2. vyd. Praha: Filosofia, 1998. ISBN 8070071206.
9. DESCARTES, René. Principy filozofie. 1. vyd. Bratislava: Pravda, 1987. Filozofické odkazy.
10. DESCARTES, René. Rozprava o metodě. 3. vyd., v Nakl. Svoboda 1. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0216-5.
11. Dopis Asovi Grayovi z 22. května 1860. Darwin Correspondence Database, <http://www.darwinproject.ac.uk/entry-2814> accessed on Thu Jun 27 2013
12. GREGORY, Mary Efrosini. Evolutionism in Eighteenth-century French Thought. New York: Peter Lang, 2008.
13. FODOR, Jerry A. Modularity of Mind: An Essay on Faculty Psychology. Cambridge, Mass.: MIT Press. 1983 ISBN 0-262-56025-9

14. HLADKÝ, Vojtěch - KOČANDRLE, Radim - KRATOCHVÍL, Zdeněk. Evoluce před Darwinem: nejstarší vývojová stadia evoluční nauky. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2012. Amfibios : práce Katedry filosofie a dějin přírodních věd Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze sv. 17. ISBN 978-80-7465-023-9.
15. HLAVINKA, Pavel. Dějiny filosofie: jasně a stručně. Vyd. 1. Praha: Triton, 2008. ISBN 9788073870157.
16. LA METTRIE, Julien Offray de. Člověk stroj: Výbor z díla. 1. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1958.
17. LA METTRIE, Julien Offray de. Epikurův systém; Člověk-rostlina; Anti-Seneka; List mému duchu; Umění užívat: Výbor z díla. 3. 1. vyd. Praha: Academia, 1966.
18. LA METTRIE, Julien Offray de. Pojednání o duši: Výbor z díla. 2. 1. vyd. Praha: ČSAV, 1959.
19. LANGE, Friedrich Albert. Geschichte des Materialismus, Leipzig: 1914.
20. LUCRETIUS CARUS, Titus. O přírodě. 2. přeprac. vyd., 1. vyd. ve Svobodě. Praha: Svoboda, 1971. Antická knihovna (Svoboda); sv. 12.
21. NUNN, Chris. De La Mettrie's ghost: The story of decision. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and New York: Macmillan, 2005. ISBN-13: 978-1-4039-9495-0; ISBN-10: 1-4039-9495-1.
22. PETRŮ, Marek. Fyziologie mysli: úvod do kognitivní vědy. Vyd. 1. Praha: Triton, 2007. ISBN 9788072549696.
23. PLHÁKOVÁ, Alena. Dějiny psychologie. Vyd. 1. Praha: Grada, 2006
24. RICKEN, Friedo. Antická filosofie. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1999. 230 s. Dějiny filosofie (Nakladatelství Olomouc); díl 1. ISBN 807182092X.
25. RÖD, Wolfgang. Novověká filosofie. I, Od Francise Bacona po Spinozu. Vyd. 1. Praha: Oikoymenh, 2001.
26. RYLE, Gilbert. The concept of mind. London: Hutchinson, 1955.

27. SCHULTZ, Duane P. - SCHULTZ, Sydney Ellen. A history of modern psychology, USA: Harcourt, Brace & Jovanovich, 1992.
28. TURING, Alan Mathison. Computing machinery and intelligence. *Mind*, 59. 1950, s. 433-460.
29. WELLMAN, Kathleen. *La Mettrie: Medicine, Philosophy, and Enlightenment*. Durham and London: Duke University Press, 1992.
30. WILSON, Edward O. *Konsilience : jednota vědění: o nezbytnosti sjednocení přírodních a humanitních věd*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1999. Edice 21; sv. 13. ISBN 8071063215.
31. ZIMMER, Carl. *Jak se duše stala tělem: výzkum mozku mění svět*. 1. vyd. Praha: Galén, 2006. Makropulos. ISBN 807262332X.